

Олег Яценко,

ст. наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

ІКОНОГРАФІЧНА СКЛАДОВА ЕЛЕКТРОННОГО «УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО БІОГРАФІЧНОГО АРХІВУ»: ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ТЕХНОЛОГІЇ ОПРАЦЮВАННЯ ЗОБРАЖЕНЬ

Висвітлено питання утворення електронної бази даних іконографії. Запропоновано технологічну схему опрацювання іконографічного матеріалу на базі фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і приєднання утворених електронних зображень до започаткованого Інститутом біографічних досліджень «Українського національного біографічного архіву». Розкрито етапи, технологічні процеси цієї справи та попередня структура опису електронного зображення.

Глобальні зміни, які ми нині спостерігаємо, пов'язані не з появою баз даних (БД) та персональних комп'ютерів, а з утворенням нового середовища комунікації. Це середовище диктує особливі форми взаємодії, які називаються мережевими¹. Інформаційні технології стають невід'ємною частиною культури.

У 2006 році Інститутом біографічних досліджень НБУВ спільно з Українським мовно-інформаційним фондом було започатковано проект «Розробка системотехнічних засад та формування електронної бази даних «Українська іконографія». У цій статті ми пропонуємо технологічну схему опрацювання наявного у фондах НБУВ іконографічного матеріалу: його пошук, фіксація місцезнаходження за допомогою створення аналітичного бібліографічного опису; утворення електронних зображень; систематизація та детальне мистецтвознавче вивчення шляхом створення реєстраційних карток іконографічної бази даних (БД).

Термін «іконографія» в перекладі з грецької означає «образ» і «пишу». Іконографією вважається опис і вивчення різноманітних зображень певної особи, події, сюжету тощо у творах живопису та скульптури².

Предметом нашої уваги є портретні зображення видатних особистостей, діяльність яких пов'язана з Україною як у давні епохи, так і в нинішній час. Іконографія цих осіб представлена великою кількістю документальних та уявних зображень, проте на сьогодні є недостатньо дослідженою і мало систематизованою. Вона розпорошена по багатьох вітчизняних і зарубіжних музеях, архівах, приватних колекціях, книжкових, журнальних, газетних та інших виданнях, зібраннях фотодокументів, пам'яток монументального і пластичного мистецтва. Зображення навіть найбільш відомих діячів нерідко є недостовірними, недостатньо опрацьованими з джерелознавчого погляду. Велика кількість іконографічних матеріалів залишається неідентифікованою.

Ідея упорядкування іконографії не нова. Цим займалися провідні книгознавці, мистецтвознавці, видавці, бібліографи, такі як Д. О. Ровинський (1824–1895), С. А. Венгеров (1855–1920), А. В. Мезьєр (1862–1935), В. Я. Адарюков (1863–1939), П. М. Попов (1890–1971) та ін. Кожен із них зауважував у своїх працях брак для сучасних вчених, книгознавців і спеціалістів різних галузей історичної науки і культури інформації про надруковані джерела, де можна знайти портретне зображення історичної особи³.

В Інституті біографічних досліджень утворена біографічна БД, яка на сьогодні могла б стати основою для утворення іконографічної БД. Особливістю сучасного упорядкування іконографічного матеріалу є збір та систематизація його електронних копій – оцифрованого зображення.

Нижче, на схемі, ми пропонуємо послідовність опрацювання іконографічного матеріалу на базі фондів НБУВ.

Схема опрацювання іконографічного матеріалу в НБУВ

Процес опрацювання іконографічного матеріалу умовно можна поділити на чотири етапи.

1-й етап. Пошук іконографії в архівах та книгосховищах. На знайдений іконографічний матеріал робиться аналітичний бібліографічний опис із зазначенням місця збереження, який заноситься до бібліографічної БД «Джерела української біографістики». Для виділення із загального масиву бібліографічних описів записів, укладених на іконографічний матеріал у БД «Джерела української біографістики», пропонуємо додати нове поле «Позначення матеріалу», яке відповідає діючому новому ДСТУ «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис», з позначкою – *Ізоматеріал*.

Приклади:

бібліографічний опис іконографічного матеріалу із друкованого джерела

Олекса Петрович Стороженко [Ізоматеріал]: Фото др. пол. XIX ст. // Стороженко М. З мого життя [Текст] / Микола Стороженко. — К.: Либідь, 2005. — С. 52.

або

опис архівного документа

Коляда Грицько Панасович [Ізоматеріал]: Фото // НБУВ. Ін-т рукопису. — Ф. 10. — № 5307.

На цьому етапі був би у нагоді досвід та практичні напрацювання по роботі з іконографією (укладання бібліографічних списків, покажчиків, картогек), які мають фондоутворювачі — інститути та відділи НБУВ⁴.

2-й етап. Утворення електронних зображень. Оцифрування (сканування, фотографування) знайденого й упорядкованого в бібліографічній БД іконографічного матеріалу. Його збереження в електронній формі у встановленому форматі та з відповідними параметрами.

При додаванні високоякісного зображення система автоматично повинна обробити його з метою отримання необхідних для роботи розмірів та якості зображення типу:

- високоякісне зображення (дипозитарій зображень);
- зображення якості нижче поліграфічного (для представлення в Інтернеті);
- зображення типу «Іконка».

У стисненому вигляді відбиток стає доступним для усіх користувачів. Високоякісні зображення зберігаються окремо та є доступними тільки адміністратору БД.

3-й етап. Зв'язок файла електронного зображення із записом БД «Джерела української біографістики». Зв'язок записів біографічної БД «Персоналії» з бібліографічними записами місцезнаходження іконографічного матеріалу БД «Джерела української біографістики» (двосторонній).

На цьому етапі необхідно вирішити низку питань:

1. При введенні зображень в систему необхідно здійснити підключення зовнішнього модуля пошуку:

- потрібного бібліографічного запису у БД «Джерела української біографістики»;
- особи, з якою пов'язане зображення у БД «Персоналія».

Якщо особа відсутня у БД «Персоналії» – утворюється новий запис, куди заносяться її біографічні дані з позначенням джерела, з якого вони отримані.

2. У програмному забезпеченні розробити можливість поєднання файлу електронного зображення з бібліографічним записом його місцезнаходження у друкованому джерелі або архіві з БД «Джерела української біографістики» (можливість перегляду зображення та бібліографічного запису).

3. Здійснити операцію поєднання запису із БД «Персоналії» з бібліографічним(и) записом(ами) БД «Джерела української біографістики» з можливістю перегляду електронного зображення та запису БД «Персоналії».

4-й етап. Систематизація та утворення мистецтвознавчого опису зображень.

На останній фазі опрацювання для здійснення ефективного пошуку та проведення мистецтвознавчих досліджень в системі на кожне зображення заводиться електронна реєстраційна картка, що утримує поля, які деталізують його елементи. На сьогоднішній день структура опису іконографічного матеріалу не є остаточною і потребує глибшого опрацювання мистецтвознавцями.

Попередня структура опису електронного зображення

- Властивості та характеристики файла зображення (заповнюються автоматично при утворенні електронного зображення в систему).
- Техніка зйомки (сканер, тип фотокамери тощо), суттєві деталі освітлення, витримки тощо.

1) Назва організації / приватної особи, легітимно відповідальних за документ.

Приклад: НБУВ. *Ін-т рукопису*

НБУВ. Відділ естампів і репродукції

2) Шифр зберігання архівного документа або джерела, в якому розміщено зображення.

Приклад: *P1725*

3) Ідентифікаційний номер (оригінальний цифровий код).

Приклад: *0004567447*

4) Назва зображення (назва оцифрованого зображення за джерелом / легенда /); назва твору (авторська або надана в архіві), сюжет, який послужив назвою. Назва зображення відповідає назві з БД «Джерела української біографістики».

Приклад: *Олесь Гончар у своєму кабінеті*

[Олесь Гончар зі своїми друзями Яковом Оксютією і Василем Бережним]

5) Тип зображення:

- зображення особи;
- особистий підпис (факсиміле);
- родовий герб;
- особиста печатка;
- екслібрис;
- меморіальний об'єкт (краєвид міста, вулиця, будинок, особисті речі, пам'ятник, меморіальна дошка, надгробок, місце поховання тощо);
- зображення продуктів творчості та професійної діяльності особи;
- словесний портрет.

6) Унікальність документа.

Оригінал документа:

1. Перший автор.
2. Інші автори.
3. Назва авторська.
4. Дата створення.
5. Місце створення.
6. Типологія документа, що містить зображення особи:
  - фотографія;
  - графіка (рисунок, гравюра);
  - живопис (монументальний живопис, станковий живопис, іконопис, мініатюра);

- скульптура (монументальна скульптура, станкова скульптура, рельєф, медаль, монета);
- декоративно-прикладне мистецтво;
- інші види.

7. Позначення специфіки матеріалу (клас фізичних об'єктів, до яких належить матеріал): колаж; малюнок; живопис; фотомеханічна репродукція; фотонегатив; фотогравюра; зображення; гравюра; технічне креслення; інший графічний тип.

8. Матеріал основи: папір; картон; шовк; пергамент; дерево; кістка; мідна дошка; полотно (включно штучне полотно); камінь (мармур, базальт, граніт, нефрит та ін.); скло; бурштин; гіпс; глина; метал (бронза, срібло, золото тощо); порцеляна; емаль; вовна; шкіра; невідомо, змішаний; інші матеріали.

9. Техніка виконання: перо; пензель; туш; сепія; соус; бістр; чорнило; акварель; гуаш; металевий грифель (свинцевий, срібний); італійський олівець (чорна крейда); вугілля; сангіна (червона крейда); графітний олівець; кольоровий(і) олівець(і); пастель; фломастер; кулькова ручка; лавіс; відмивка тушшю; ксилографія; кьяроскуро; лінорит; мідерит; гравюра на сталі; штихель; суха голка; мецо-гінто; офорт; м'який лак; аквагінта; резерваш; лавіс; мішана техніка (олівцева манера, пунктир); літографія; хромолітографія; цинкографія; альграфія; фотомеханічний спосіб; енкаустика; фреска; сграфіто; мозаїка (італійська мозаїка); вітраж; темпера; олія; акрил; позолота; акварель; гуаш; пастель; колаж; лиття; чеканка; ковка; різьблення; ліплення; розпис; гаптування; фініфть; інші техніки.

Копія документа

Вид копії:

- копія;
- фотокопія;
- електронна копія;
- репродукція (словник):
  - а) вид джерела документа: книга; журнал; газета; плакат; листівка; лубок; календар; етикетка; запрошення; поштова марка; ін. видання;
  - б) техніка друку: офсет; хромолітографія; механічний друк; інша техніка друку.
- 7) Коментар (пояснення місцезнаходження зображення особи чи іншого іконографічного об'єкту в документі і ліворуч, праворуч, третій зліва у першому ряду тощо).

- 8) Розмір (мм, вертикаль x горизонталь).
- 9) Ключові слова.
- 10) Тезаурус.

Таким чином, проект «Розробка системотехнічних засад та формування електронної бази даних «Українська іконографія» є комплексною багатоаспектною науковою розробкою. Його особливістю є орієнтація на детальний науковий опис електронних зображень. У ході реалізації проекту відпрацьовуються й корегуються методичні підходи, технічні рішення, технологічні схеми. Результатом проекту, поряд з інформаційними продуктами – електронними базами зображень, що є вирішенням багатьох дослідницьких та видавничих проблем, стане технологічна схема створення електронних зображень.

Примітки

¹ *Никишин, Н. А.* Информационный менеджмент как технология организации музейной деятельности / Н. А. Никишин, А. В. Лебедев // Музей будущего: информационный менеджмент / сост. А. В. Лебедев. – М., 2001. – С. 7–16.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – С. 395.

³ *Дениско, Л.* Іконографія в колекції рідкісних видань відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст] / Л. Дениско // Наукові праці / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 212.

⁴ Там само.

УДК 929(477)

Юлія Вернік,

наук. співробітник НБУВ

Олексій Вернік,

Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України,

канд. психол. наук

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ ІНТЕРФЕЙСУ КОРИСТУВАЧА БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ВЕБ-СИСТЕМ

Здійснено аналіз сучасних тенденцій у побудові користувацького інтерфейсу біобібліографічних веб-систем. Розглянуто особливості сприйняття форми, кольору та тексту з урахуванням соціокультурних і буденних уявлень користувачів.

Розвиток сучасних інформаційних технологій та комп'ютеризація суспільства створюють організаціям і установам сприятливі умови для представлення власних ресурсів в інформаційному просторі, що значною мірою реалізується за допомогою веб-сайтів. Актуальною стає проблема їх *зручного, природного й естетичного* створення і використання.

Необхідність оперативного доступу широкого кола спеціалістів до різних біографічних даних, в тому числі аудіо, відео й іконографічної інформації, посилання на бібліографічні джерела, їх місцезнаходження обумовлює потреби у створенні відповідної комп'ютерної системи. Як слушно відзначають українські біографісти О. М. Яценко, Т. В. Куриленко та Н. І. Мельник: «...інформація про друковані джерела з цієї тематичної області є недостатньою, зважаючи на відсутність не тільки сучасної, з точки зору технічних і технологічних рішень – загальнодержавної бази даних (далі БД) джерел з біографістики, але й традиційних – спеціальних ретроспективних та поточних бібліографічних покажчиків, які б систематизували відомості саме про джерела з біографістики» [10].

Актуальність створення біобібліографічного веб-сайту Інституту біографічних досліджень НБУВ обумовлено такими причинами:

- обмеженість доступу до біобібліографічної інформації української культури як спеціалістів, так і широкого кола звичайних користувачів;

- мала актуалізованість зв'язків і обміну інформацією між вітчизняними науковцями – біографістами і бібліографами;